

Notulae and florae Sloveniae

51. *Botrychium matricariifolium* (Retz.) A. Braun – kamiličnolistna mladomesečina

9559/1 Slovenija: Štajerska, Pohorje, Fram, Planica – Areh, vzhodno pobočje Lobanškovega Kogla, 920 m n.m.; gozdna jasa. Leg. B. Frajman, M. Turjak in P. Knaflič, 25.6.2001, det. B. Frajman (LJU 134592).

Bilo je sončno junijsko popoldne, ko sem se z mlajšima botaničnima navdušencema Martinom Turjakom in Petrom Knafličem srečal na Planici na Pohorju, z namenom da osvežimo botanično znanje in popišemo nekaj rastlin. Pust smrekov gozd na poti v smeri Areha, kakršnih je veliko na Pohorju, ni ponujal posebne floristične pestrosti, zato smo se ustavili na gozdni jasi tik ob cesti, kjer je bila vrstna pestrost nekoliko večja. Zabeležili smo naslednje taksone: *Melampyrum pratense*, *Fragaria vesca*, *Trifolium pratense*, *Pimpinella saxifraga*, *Prenanthes purpurea*, *Luzula luzuloides*, *Knautia drymea*, *Vaccinium myrtillus*, *Agrostis tenuis*, *Rubus* sp., *Populus tremula*... Martin je opazil nenavadno rastlino, rastočo pod smreko na robu jase. Na prvi pogled se mi je zazdelo, da gre za kislico (podoben občutek je imel tudi N. Jogan (1986) ko je l. 1986 naletel na isto vrsto), ko pa sem si rastlino pobliže ogledal, sem spoznal, da gre za praproto, ki ima poganjek deljen na jalov in plodni del. Spoznal sem, da gre za mladomesečino in z določevalnim ključem določil vrsto *Botrychium matricariifolium*.

Kamiličnolistna mladomesečina je drobna praprotnica iz družine kačjih jezikov (*Ophioglossaceae*), ena izmed petih vrst tega rodu pri nas (*B. simplex* Hitchc. velja za izumrlo vrsto) (Martinčič 1999). Ta, na prvi pogled mali kislici podobna rastlinica, je do 20 cm visoka, z nežnim ena- do dva- krat pernatno deljenim jalovim delom lista, ki izhaja približno na polovici višine poganjka. Plodni del lista jalovega po dolžini močno presega.

Kmalu sem ugotovil, da je vrsta pri nas zelo redka. Rdeči seznam (Wraber & Skoberne 1989) jo obravnava kot redko vrsto, prav tako tudi Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam (Ur. l. RS, 82/02). Doslej sta jo pri nas našla le Petkovšek (1953) in Jogan (1986). Prvi je nanjo naletel v mladem, glede na floristično sestavo zmerno zakisanem gozdičku na severovzhodnih pobočjih Grmade južno od Celja, drugi pa jo je našel v gozdu ob potoku Bistrica nad Slovensko Bistrico, torej le dobrih 5 km jugozagodno od novoodkrita nahajališča.

Sicer ta vrsta mladomesečine uspeva v Severni, Vzhodni in Srednji Evropi, na jugu sega lokalno do Korzike oz. severa Albanije (Rothmaler 1993), najdemo pa jo tudi na severovzhodu ZDA in jugovzhodu Kanade (Wagner & Wagner 1993). Kot je razvidno iz zemljevida razširjenosti (Jalas & Suominen 1972), leži Slovenija na južnem robu areala te vrste.

Južneje (z izjemo navedbe za Severno Albanijo v Jalas & Suominen 1972) je bila na Balkanu najdena le leta 1972 na gori Medvednici pri Zagrebu (Marković 1975) in ji je na Hrvaškem dodeljen status ogrožene vrste (Hršak 1994). Na Madžarskem uspeva le v Karpatih in pokrajini Dunantul (Javorka 1925), navaja jo tudi Horvath s sodelavci (1995), ki po madžarski rdeči knjigi povzemajo tudi stopnjo ogroženosti: vrsta je na Madžarskem potencialno ogrožena, je pa tudi zakonsko zavarovana. V Avstriji se kamiličnolistna mladomesečina posamič pojavlja v submontanskem in montanskem pasu večjega dela ozemlja, velja pa za močno ogroženo vrsto (Hoerandl 1994). Na Avstrijskem Koroškem je bila najdena na nekaj nahajališčih, vendar sta bili le dve od njih potrjeni po letu 1945, med njimi tudi v bližnji sosesčini Slovenije v Žvabeku ob Dravi (Hartl & al. 1992: 213, Jogan 1986). Podobno velja za Avstrijsko Štajersko, kjer je bila po letu 1945 najdena le dvakrat (Zimmermann & al. 1989, Melzer 1976: 147), štiri navedbe pa so še iz Hayekovih časov

(Hayek 1908: 10, 1911: 1216). Štajerski rdeči seznam (Zimmermann & al. 1989) jo obravnava kot močno ogroženo vrsto. Prav tako je vrsta redka v Italiji, kjer se pojavlja le v nekaterih pokrajinah in je uvrščena na italijanski rdeči seznam kot ranljiva vrsta (Conti & al. 1992: 42).

Tudi v drugih državah srednje Evrope, kjer *B. matricariifolium* uspeva, ima na rdečih seznamih dodeljen status ogroženosti (v Belgiji izumrla vrsta, v Franciji, Švici, na Češkem in na Slovaškem skrajno ogrožena, v Nemčiji in v Avstriji ogrožena, na Poljskem ranljiva, na Madžarskem pa redka), Schnittler in Günther (1999) pa ji v srednjeevropskem merilu pripisujeta status ogrožene vrste. Uvrščena je tudi na Prilogo 1 Bernske konvencije (<http://www.ecnc.nl/doc/europe/legislat/bernapp1.html>) kot strogo zavarovana rastlinska vrsta.

Kamilčicolistno mladomesečino sem na njenem nahajališču nad Planico leta 2001 še večkrat obiskal, jo fotografiral in nabral primerek za herbarij. Tudi lani (2002) sem obiskal njeno nahajališče, ga podrobno pregledal, vendar nisem našel niti enega primerka. Wagner (1990) sicer piše, da v primeru suše listni primordiji lahko ostanejo dormantni, dokler se ne začnejo ugodni pogoji. Morda so kakšni drugi okoljski dejavniki vplivali, da se listi mladomesečine na pobočjih Lobanškovega Kogla leta 2002 niso razvili. Obisk 11. junija 2003 je bil uspešnejši – na nahajališču sem našel kakih 15 rastlinic te vrste. Zraven je rasel tudi navadni kačji jezik. Vsekakor bi bilo zanimivo spremljati dinamiko pojavljanja kamilčicolistne mladomesečine na tem nahajališču tudi v prihodnje.

Vzrok za redkost te praproti je poleg evtrofikacije in intenzivne rabe (nardetavnih) travnikov in pomanjkanja primernih rastišč (Zimmermann & al. 1989) prav gotovo prehrabena odvisnost gametofita od ustreznih gliv. Gametofit je namreč podzemen in mikotrofen (Wagner & Wagner 1993). Verjetno rastlino pogosto tudi spregledamo, ker je podobna mladim poganjkom ali listom cvetnic, na kar opozarja tudi Wagner (1990). Piše tudi, da je uspevanje večine predstavnikov družine kačjejezikovk (*Ophioglossaceae*), z izjemo epifitskih, povezano z določeno stopnjo motenj v okolju (pogosto na zgodnjo do srednjo stopnjo sukcesije): tako jih pogosto najdemo ob poteh, na starih kolovozih in posekah. Zelo pogosto pa naj bi različne vrste kačjejezikovk rasle skupaj na istih nahajališčih (t.i. »genus communities«) (Wagner & Wagner 1983, Wagner 1990). Dostal (1984) kot primerna rastišča kamilčicolistne mladomesečine v Evropi navaja puste hribovske travnike, resave in pašnike, kamnite previse, svetle in suhe gozdove ter druge, precej nejasno označene tipe rastišč. Pogosta je zlasti v nardetavnih združbah, v družbi z volkom (*Nardus*) in stožko (*Molinia*), pa tudi v združbah razreda *Sedo-Scleranthetea*, od nižin do montanskega pasu. Lauber in Wagner (1996) označujeta to vrsto kot pokazatelja zmerno suhih, kislih (pH 3,5–5,5) in z minerali (zlasti dušikom) revnih tal dobro osvetljenih rastišč montanskega pasu. Zlasti na takih mestih moramo v prihodnje biti bolj pazljivi in morda bomo odkrili še kakšno nahajališče te redke rastline pri nas.

Viri:

- CONTI, F., MANZI, A. & F. PEDROTTI, 1992: Libro rosso delle piante d'Italia. WWF & Società Botanica Italiana, Roma.
- Council of Europe. Convention on the conservation of European wildlife and natural habitats, Appendix I (<http://www.ecnc.nl/doc/europe/legislat/bernapp1.html>).
- DOSTAL, J., 1984. Ophioglossaceae. In: G. HEGI & AL. (eds.): Illustrierte Flora von Mitteleuropa, Band 1: Pteridophyta. Ver. Paul Parey, Berlin–Hamburg. pp. 84 – 98.
- HARTL, H. & AL., 1992. Verbreitungsatlas der Farn- und Blütenpflanzen Kärntens. Klagenfurt, Naturwissenschaftlicher Verein für Kärnten.
- HAYEK, A., 1908. Flora von Steiermark 1. Verlag von Gebrüder Borntraeger. Graz.
- HAYEK, A., 1911. Flora von Steiermark 1 – Nachträge und Verbesserungen. Verlag von Gebrüder Borntraeger. Graz.
- HOERANDL, E., 1994. *Botrychium*. In: M. FISCHER (ed.): Excursionsflora von Österreich. Verlag Eugen Ulmer, Wien. pp. 240–241.

- HORVATH, F. & AL., 1995. FLORA adabazis 1.2. FLORA workgroup, Institute of Ecology and Botany of the Hungarian Academy of Sciences, Department of Botany of Hungarian Natural History Museum, Vacratot.
- HRŠAK, V., 1994. *Ophioglossaceae*. In: T. NIKOLIĆ (ed.): Index Florae Croaticae 1. Natura Croatica 3(2): 32-33.
- JALAS, J. & J. SUOMINEN (ed.), 1972. Atlas Florae Europaeae 1. Pteridophyta. The Committee for Mapping the Flora of Europe & Societas Biologica Fennica Vanamo. Helsinki.
- JAVORKA, S., 1925. Magyar Flora. Mag. Nem. Muz. Növen. Budapest. p.17.
- JOGAN, N., 1986. Redka praprotna na Pohorju. Proteus 49(2): 75-76.
- LAUBER, K. & G. WAGNER, 1996. Flora Helvetica. Verlag Paul Haupt, Bern, Stuttgart, Wien.
- MARKOVIĆ, L., 1975. *Botrychium matricariifolium* (Retz.) A. Br. ex Koch u flori Hrvatske. Acta Bot. Croat. 34: 157-158.
- MARTINČIČ, A., 1999. *Botrychium* Sw. In: MARTINČIČ, A. & AL.: Mala flora Slovenije, TZS, Ljubljana. pp. 72-73.
- MELZER, H., 1976. Neues zur Flora von Steiermark, XVIII. Mitt. Naturwiss. Ver. Steiermark 106: 147-159.
- PETKOVŠEK, V., 1953. Nekateri nove ali redke vrste rastlin na Slovenskem II. Biološki vestnik 2: 73-77.
- Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam. Ur. l. RS, 82/02.
- ROTHMALER, W., 1993. *Botrychium* Swartz. In: TUTIN T. G. & AL. (eds.): Flora Europaea I. CUP, Cambridge. p. 10.
- SCHNITTLER, M. & K.-F. GÜNTHER, 1999. Central European vascular plants requiring priority conservation measures - an analysis from national Red Lists and distribution maps. Biodiversity and Conservation 8: 891-925.
- WAGNER, W. H. JR. & F. S. WAGNER, 1983. Genus communities as a systematic tool in the study of New World *Botrychium* (Ophioglossaceae). Taxon 32(1): 51-63.
- WAGNER, W. H. JR. & F. S. WAGNER, 1993. Ophioglossaceae C. Agardh. In: MORIN, N. R. & AL. (eds.): Flora of North America North of Mexico 2. OUP. pp. 85-98.
- WAGNER, W. H. JR., 1990. In: GREEN, P. S. & K. U. KRAMER (eds.) The Families and Genera of Vascular Plants 1. Springer-Verlag, Berlin Heidelberg. pp. 193-197.
- WRABER T. & P. SKOBERNE, 1989. Rdeči seznam ogroženih praprotnic in semenk SR Slovenije. Varstvo narave 14-15: 9-428.
- ZIMMERMANN, A. & AL., 1989. Atlas gefährdeter Farn- und Blütenpflanzen der Steiermark. Graz.

Božo FRAJMAN

52. *Eranthis hyemalis* (L.) Salisb.

9959/4 (UTM WL49): Slovenija, Kozjansko, Podsreda, pod Staro sveto Goro, natančneje izpod Gradišča, na levem bregu Bistrice severno od križišča za Podsredo, 245 m n. m. zaraščajoč se sadovnjak in travnik, gozdni rob. Leg. & det. J. Bavcon & S. Sušnik, 1. 4. 2001, fotografija.

Jarica (*Eranthis hyemalis*) sodi med redke vrste naše flore (T. Wraber & Skoberne 1989: 144, UL RS 82/2002). V zadnjem času je o njenem pojavljanju v Sloveniji podrobno pisal Klenovšek (1996). Nova nahajališča te vrste je našla tudi P. Košir (2000) v sestojih asociacije *Dentario polyphyllae-Aceretum* na območju Bohorja (Veliki Koprivnik, Debeli vrh, pod Oslico). Zadnjo karto razširjenosti te vrste v Sloveniji so izdelali Jogan in sodelavci (2001: 146). Novo nahajališče jarice sva našla pri Podsredi in sicer na pobočju pod Staro sveto Goro, še natančneje pod Gradiščem. Rastišče jarice